

LUND UNIVERSITY

Möjliga och rimliga positioner inför ställningstaganden gällande pietetsfullt hanterande av mänskliga kvarlevor

Gåvertsson, Frits; Andersson, Henrik

2016

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Gåvertsson, F., & Andersson, H. (2016). *Möjliga och rimliga positioner inför ställningstaganden gällande pietetsfullt hanterande av mänskliga kvarlevor*. 1-2. Seminarium i Marinekologiska rådet, Malmö, Sverige.

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

I

§1 Tidigare diskussioner (se t.ex. Irengren & Redin 1995) rörande pietetsfull hantering av mänskliga kvarlevor har, med undantag av (Drenzel et al 2016), inte i särskilt stor utsträckning berört hantering av mänskliga kvarlevor från så pass sen tid att det kan finnas anhöriga eller andra närstående som fortfarande är i livet och där det i högre grad är möjligt att fastställa den avlidnes identitet (såväl individuell som etnisk, etc.).

§ 2 Många av de aspekter som har att göra med närhet i tid innebär ofta en ökad komplexitet men man skall också komma ihåg att närhet i tid gör det lättare för oss att göra informerade antaganden om den avlidnes intressen och attityder.¹ Kanske kan vi till och med hamna i ett läge där vi vet så mycket om individerna i fråga att vi kan komma till en säkerhet som gränsar till informerat samtycke.

II

§ 3 Problematiken kring hanteringen av mänskliga kvarlevor presenteras i litteraturen ofta som utgörande moraliska dilemman (se t.ex. Petersson 1995, s. 11; Sellevold 2013). Denna beskrivning har, vilket Petersson (1995, s. 11) påpekar, den fördelen att den undviker en problembeskrivning i termer av en konflikt mellan etiska överväganden (ofta uttryckta i termer av pietetskrav) å ena sidan, och vetenskapliga landvinningar å andra sidan. Det senare sättet att förstå och formulera problemet kan lätt leda till polarisering. Petersson (1995) har helt rätt i att “problemet [...] inte [består] i en motsättning mellan etik och vetenskap” då “[e]tt genomtänkt etiskt övervägande bör innefatta hänsyn till alla berörda värden och intressen, d.v.s. även de vetenskapliga” (1995 s. 11).

§ 4 Termen “moraliskt dilemma” kan dock verka eller vara problematisk i det att den ger sken av en typ av svårlös eller rentav olös problematik. Det är därför viktigt att vara klar över vad som avses med termen i sammanhanget. I detta sammanhang kan vi följa Petersson och karaktärisera ett etiskt eller moraliskt dilemma som en situation inbegripande “en avvägning av värden som [...] är relevanta moraliskt sett” (Petersson 1995, s. 11). Ur denna karaktärisering följer ingenting med avseende på hur lätt- eller svårlöst ett givet dilemma är. Det enda som följer ur denna karaktärisering är att vi har att göra med minst två värden som, potentiellt, står i konflikt med varandra.

§ 5 Det är vanligt att i sammanhanget tala om intressen och rättigheter och även om dessa otvivelaktligen är av yttersta betydelse så tycks det oss vanskligt att anta utan vidare att de skulle uttömma fältet och kanske är det bättre att tala i termer av hänsynstagandeaspekter som ges en viss vikt (som naturligtvis kan variera beroende på hur olika aspekter interagerar i en given situation).

III

§ 6 Att tala i termer av hänsynstagandeaspekter kan ha en stor pedagogisk fördel men samtidigt bör man ta i beaktande att de olika aspekterna inte nödvändigtvis är aspekter som står i konflikt med varandra. Det kan ofta vara så att flera olika aspekter (kanske av olika anledningar) talar för samma förfarande. Man bör även vara medveten om att de hänsynstagandeaspekter vi listar nedanför förmodligen inte uttömmar alla potentiellt relevanta aspekter. Även om det gjorde det så kan man inte nödvändigtvis konstruera en tabell eller ett schema som kan fungera som hjälp i beslutsfattandeprocessen.

§ 7 *Kvarlevan i sig*: Det kan vara så att kvarlevan värdefull och därmed förtjänar att behandlas på ett respektfullt sätt. Att kvarlevan är *instrumentellt* värdefull kan knappast ifrågasättas. Vad som är mer intressant är om kvarlevorna kan ha ett *finalt* värde; det vill säga att de bör betraktas som värdefulla för deras egen skull. Som Masterton (2010 s. 23-24) uppmärksammar så är det rimligt att anta att kvarlevor har ett sådant värde.

§ 8 *Den avlidne*: Här kan identifieras två problem (Masterton 2013, s. 114-115): Vilka typer av önskningar och intressen kan överleva den egna döden, och vem är i så fall intressenten? I många fall är det naturligtvis så att det inte finns någon uttrycklig önskan att tillgå. I sådana fall uppstår, när vi har att göra med lämningar från sen tid, möjligheten att rådfråga närstående för att nå en uppskattning. I andra fall kan det vara i princip omöjligt att tillgodose sådana önskningar, eller att ge en passande återbegravning, på grund av (mycket) begränsad kunskap om kulturell tillhörighet eller personliga önskningar och trosföreställningar.

Malin Masterton (2010) argumenterar för att även om vad som anses som respektfullt behandlande varierar med tiden och är beroende av religiösa och kulturella föreställningar så är det trots allt så att generell respekt kan och bör visas. Tre rättigheter : sanningsenlighet, respekt för integritet, och rätten till erkännande.

† Henrik Andersson, Filosofiska Institutionen, Lunds universitet. henrik.andersson@fil.lu.se
Frits Gåvertsson, Filosofiska Institutionen, Lunds universitet. frits.gavertsson@fil.lu.se.

¹ Att det lättare att göra informerade antaganden skall inte förväxlas med det mycket problematiska faktum att vi tenderar att fästa större vikt vid lämningar som ligger närmare oss själva m.a.p. tid och kultur (se Drenzel 2016, s. 24).

Masterton (2010: 21) påpekar också att det finns en risk att kvarlevor med nu levande ättlingar som kräver repatriering kan komma att särbehandlas om sådana rättigheter inte erkänns. Viktigt i sammanhanget är också att påpeka den roll som våra efterlevande spelar för våra livsprojekt, kanske kan detta tjäna som en grund för de dödas anspråk.

§ 9 *De Närstående*: Det ligger nära till hands att tänka på de närstående till den avlidne när man funderar på vilken hänsyn som är rätt att visa. Detta till trots problematiseras saken om man betänker rättvisaspekter: varför skulle det faktum att relevanta efterlevande kan hittas spela roll för det eventuella skyddsvärde ens kvarlevor besitter (Se Masterton 2013)? Detta hänsynstagande hindrar dock inte att närständes önskemål bör tas med i beaktandet.

Denna punkt är behäftad med avgränsningsproblem Det tycks inte som att rent släktskap uppenbart är det viktigaste, även om detta naturligtvis spelar roll vid, till exempel, uppdragandet av ärftliga sjukdommar eller tidigare okända släktrationer. Minst lika viktigt tycks till exempel vissa kärleksrelationer eller andra valda grupptillhörigheter vara. Kanske ska vi visa hänsyn inför alla som faktiskt har någonting att önska om hur den avlidne ska behandlas, oavsett om de är närstående eller inte?

Kanske kan det komma fram information om den avlidne inte vill ska komma fram på ett sätt som utgör ett integritetsbrott.

Dessutom komplicerar socio-kulturell, etnisk, etc. tillhörighet denna fråga.

§ 10 *Forskningsvärdet*: Beslutsprocessen måste även ta forskningsvärdet i beaktande som en typ av etiskt värde. Det tycks rimligt att värdet av olika utgrävningar kan skilja sig radikalt. Som tidigare nämnts kan denna typ av information både tjäna till att respektera den döde i termer av sanningsenlighet och erkännande men kan också potentiellt utgöra ett integritetsbrott.

Mycket av ovanstående problematik har sitt ursprung i en snäv förståelse av "forskningsvärdet". Om man utvidgar begreppet till att innefatta värdet det som kan komma ur att upprätthålla en forskartradition, ha en samhälllig funktion, uppmuntra ett levande kunskapsökande och även värdet för individen som är forskare så blir resultatet annorlunda.

IV

§ 11 Hur mycket vikt ska vi tillskriva de olika aspekterna? Hur ska de viktas? Hur sammanlägger man alla dessa aspekter så att vi kan fatta ett beslut? Man kan tänka sig ett spektrum av positioner, från lexikalt ordnade rankingar som låter en och samma aspekt vara utslagsgivande i samtliga fall till en typ av situationsetik som hävdar att en given aspekt skiftar både vikt och polaritet från situation till situation och att ingen regelstyrd vägledning därför står att finna.

Kanske ska vi vara skeptiska till teorier som ger ett alltför enkelt svar i komplexa frågor. Att man inte kan förankra beslutsfattande i en övergripande etisk teori oberoende av undersökningsfältet behöver inte föra oss in i en regelrätt situationsetik eftersom det inte utesluter att man kan formulera tumregler som uttrycker generella tendenser (om än inte givna lagbundenheter).

LITTERATUR

- Brännmark, J. 2016. "Moral Disunitarianism" *Philosophical Quarterly* 66, nr 264, s. 481-499.
- Conce, E. 1982. "Against Moral Dilemmas" *The Philosophical Review* 91, s. 87-97.
- Clayes, E. R. 2009. "Virtue and Rights in American Property Law" *Cornell Law Review* 94(4):889-947.
- Cokelet B. "Two-Level Eudaimonism and Personal Reasons" *Ethics* 122(4): 773-780.
- Crisp R. (2010) Rights, happiness and God: a response to Justice: Rights and Wrongs *Studies in Christian Ethics* 23: 156-162.
- Drenzel L., Gustafsson Reinius, L., Hauptman, K., Hjell, L. Svanberg, F. 2016. *Mänskliga kvarlevor vid offentliga museer: En Kunskapsöversikt* Statens Historiska Museer FoU Rapport 15.
- Gowans, C. 1994. *Innocence Lost: An Examination of Inescapable Wrongdoing* New York: Oxford University Press.
- Griffin, J. 2008. *On Human Rights* Oxford: Oxford University Press.
- Gävertsson, F. 2016a. "Ethical Pluralism and Moral Conflict in Aeschylus's *Oresteia*" *Philosophy & Literature* 40 nr 1A.
- Gävertsson, F. "Review: Samuel Scheffler's *Death and the Afterlife*" *Ethical Theory and Moral Practice* vol. 19 nr 4 s. 1053-1056.
- Petersson, B. 1995. "Forskningsstillgänglighet kontra pietet: Etiska problem i samband med undersökningar av upprävdade människoben" i *I Adams barn... En diskussion om etiska aspekter på museiförvaring och återbegravning av medeltida skelettmateriel*, red. E. Irengren & L. Redin, s. 11-20. Lund: Institute of Archeology Report Series No. 55.
- Sellevoid, B. J. 2013. "Ancient skeletons and ethical dilemmas" i *More than just bones: ethics and research on human remains*, red. Fosshem, H. J., s. 139-163. Oslo: The Norwegian national Research Ethics Committees.
- Johansson, V. 2013. *Stimulating the Brain: Ethical Perspectives on Deep Brain Stimulation & Nano Scaled Brain Machine Interfaces* Lund: Media-Tryck.
- LeBar, M. 2013. *The Value of Living Well* Oxford: Oxford University Press.
- LeBar, M. 2009. "Virtue Ethics and Deontic Constraints" *Ethics* 119(4): 642-671
- Lott M (2016) Agency, Patience, And The Good Life: The Passivities Objection to Eudaimonism *Ethical Theory and Moral Practice* 19: 773-786.
- Perez-Alvaro, E. 2016. "Playing the values: Sound and vision of the violin of the 'Titanic'" *Journal of Cultural Heritage* 21: 869-875.
- Perez-Alvaro, E. 2013. "Unconsidered Threats to Underwater Cultural Heritage: Laying Submarine Cables" *Rosetta* 14: 54-70.
- Ross W. D. 1930 *The Right and the Good* Oxford: Oxford University Press.
- Sumner, L. W. 1987. *The Moral Foundation of Rights* Oxford: Clarendon Press.
- Van Vraesen B. 1973 "Values and the Heart's Command" *The Journal of Philosophy* 70.
- Wenar L. 2013. "The Nature of Claim-Rights" *Ethics* 123: 202-229.
- Wolterstorff N. 2008. *Justice: Rights and Wrongs*, Princeton University Press.